שאלה.

בע"ש חול המועד של פסח הכינה אשה אחת לצלות צלי קדר לשבת והניחה הקדרה אשר בה הבשר ע"ג האש שבכירה ואח"כ עזבה את ביתה לקחת עוד כמה מאכלים. ובשובה לביתה אחר זמן מה ראתה והנה פשטידא מוכנת בראוי ובה המזלג שהניחה האשה בבשר הצלי. ושאלה את המשרתת היהודית לדעת מה זה והמשרתת השיבה לה שמצאה בחדר הבישול מצה טחונה ופירות מתוקים וביצים ושעשתה היא בעצמה מהן את הפשטידא. ואך את הדבש שקורין צוקקער שלא מצאה בבית קנתה אותו בחנות אחת בשכונה. והאשה חקרה את הדבר ונמצא שהחנוני הוא נכרי שאינו מוכר צוקקער כשר לפסח כי אם מתיבות פתוחות. ועל שאלת האשה השיב שוודאי אין להכחיש שיש בני אדם שמערבים את הצוקקער עם קמח סלת אך הוסיף שלא נעשה כזאת כי אם במינים הגרועים אבל לא במינים החשובים שהוא מוכר ובשוב האשה פעם שנית לביתה ובבואה לראות אם נצלה הבשר כראוי ראתה עליו חטה ובחרדתה נטלה החטה ושרפה אותה באש. ועתה באה לשאול מה משפט המאכלים והכלים.

תשובה.

נדמה לי שעומדות בפנינו שתי שאלות

א. מה הדין של הצוקקער שקונים בחנות של נכרי

ב. החטה על הבשר ומה יוצא ממנה על הכלים.

א. מה הדין של הצצוקקער שקונים בחנות של נכרי.

כתב הרמ"א א"ח סי' תס"ז ס"ח בשם ת"ה וז"ל וצוקקער אסור לאכלו ואפילו להשהותו אסור עכ"ד והטעם שיש חשש שמערבין בו קמח וגם האשה בנ"ד חוששת לכך והולכת ושואלת את פי המוכר האינו יהודי והוא מודה שבאמת עושים כן אבל רק במינים הגרועים שהוא אינו מוכר אותם. ועכשיו השאלה אם יכולים לסמוך עליו.

בי"ד סי' צ"ח כתב הטור וז"ל (לענין טעמנו עכו"ם) ואם הוא אומן אפילו יודע שסומכין עליו נאמן שאינו מפסיד חזקתו ויש מי שאוסר עד שיהיה אומן ומסיח לפי תומו וכן כ' א"א הרא"ש ז"ל שצריך שלא ידע שסומכין עליו בענין איסור והיתר ע"כ. ובנ"ד קשה לומר שהוא מסל"ת מפני שהאשה שואלת אותו. ונוסף לזה כתב הש"ך בי"ד סי' שט"ז ס"ק ב' על דברי המחבר שכתב ואפילו אם העכו"ם מטיח לפי תומו שכבר בכרה אינו נאמן וז"ל דלהשביח מקחו אומר כן. ולכן בנ"ד נלענ"ד דאין לסמוך על מה שאומר החנוני על פי אלו הטעמים. אבל נראה מה שכתב חק יעקב ס"ק כ"א שמביא באר היטב בס"ק ט"ו וז"ל ובאמת דאף דלכתחלה ראוי ליזהר לענין להשהותה בדברים אלו מ"מ אם עבר ושהה אותם או תערובת ואיכא הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט אפשר דאין לאסור דהרי בח"ה עצמו משמע דהוא רק איסור לכתחלה. וכתב וז"ל וכמדומה לי דלא נהיגי עלמא לאסור עכ"ל. גם במהרי"ל הלכ' פסח משמע דהוא רק חששא רחוקה ובתשובה סי' כ"ה כתב וז"ל וצוקקער רגילים ליזהר אם אינו צורך גדול לרפואה כי רוכלים מערבים בו כמה מינים עכ"ל והטעם נ"ל דאיכא ספקי וחששי טובא: דלמא לא נתערב בו ואת"ל נתערב בו דלמא נתבטל קודם פסח ואת"ל לא נתבטל דלמא לא מערבי סלת מחטים לתותים ומי פירות אינו מחמיץ ואת"ל לתתו דלמא לא נתחמץ ע"י לתיתה זו ומ"מ קודם שיורה המורה צריך חקירת חכם איך ומה נעשה כי דבר זה משתנה לפי המקום ולפי הזמן ולכתחלה נוהגין להחמיר בכל ענין. ע"כ דבריו של ח"י.

והיות שבנ"ד הוא בדיעבד ושהוא בעש"ק הדומה להפסד מרובה ולמניעת עונג שבת ושמחת יו"ט יכולים להתיר. ולענין מה שאמר ח"י שדבר זה משתנה לפי המקום ולפי הזמן יכולים להביא נימוק חשוב וזהו שבארץ הזאת משגיחים קשה על כל מיני מאכלים ויש חוקים מיוחדים וחשובים בשם warenwet ועל פיהם אסור לגמרי לערב קמח או סלת בתוך הצוקקער וגם זה נימוק להתיר. ואם שואלים והלא התיבות שבהן הצוקקער אצל החנוני פתוחות הן והלא אפשר שיפול בהן דבר חמץ או שיש חמץ על הכף אשר משתמשים בה לקחת הצוקקער מן התיבה ויש לומר דגם בזה יש הרבה ספקות:

א. דלמא לא נתערב בו חמץ

אורח חיים ב'
ואת"ל נתערב דלמא נתבטל קודם פסח
ג. ואת"ל לא נתבטל קודם פסח,דלמא לא היה חמץ דאוריתא,
ומ"מ על האשה לעיין איך עושים בחנות ורק בדיעבד אפשר להתיר כמו בנ"ד
ונשארה עוד שאלה אחרת זו היא:המשרתת עשתה את הפשטידא שבה הצוקקער
בפירות מתוקים וביצים והלא אפשר הוא שמעט הקמח שיכול להיות בתוך הצוקקער
יבא לידי חימוץ ? על שאלה זו משיב אני מה שאמר ריש לקיש פס' ל"ה ע"ב וז"ל
מי פירות אין מחמיצין ע"כ וכן פסק הרמב"ם הלכ'חו"מ פ'ה' הל' ב' וכן הוא
בש"ע סי'תס"ב ס"א.
אבל כל זה אם לא נתן בו מים וכמו שכ'הטור ע"פ הברייתא ל"ו ע"א אין לשין
עיסה וגו' אך ההלכה כמו שאמרו חכמים ואם לש יאכל וזהו כמו שפי' רש"י
דקסברי אפשר לשמרה ע"כ.ומחוך סגנון השאלה אפשר לראות שגם המשרתת עשתה
את הכל בלי רשלנות ועל מה שפי' המחבר בס' ב' ואם לש בהם יאפה מיד מביא
המשנה ברורה ס"ק ח' מאמרו של א"ר שמצדד להתיר(אם עבר ושהה קודם האפייה)
בהפסד מרובה אף באכילה כל שלא שהה שיעור מיל ולא מינכר בה סימני חימוץ
ונראה דאם היה דבר זה בשוגג בוודאי יש לסמוך להקל בשעת הדחק.ובנ"ד עזבה
האשה את ביתה לא לזמן ארוך וכשחזרה כבר היתה הפשטידא מוכנת.וכל זה שהבאתי
על עיסה שנילושה במי פירות ומים אבל בנ"ד מדובר רק על אפשרות החימוץ של
הצוקקער שאולי קמח בלול בו ועוד מלה על הביצים ועל זה כתב הטור וז"ל
ומי ביצים היה מסתפק רש"י אם מחמיצים ור"ת היה מתיר ולזה הסכים א"א
הרא"ש ז"ל עכ"ד וכ'ב"י וכן פשט המנהג להתיר ע"כ וכן הוא בש"ע ולכן גם
מצד זה אין לחוש.
קודם שנוכל לבא לידי פסק על הפשטידא כמו שהיא צריכים אנו לשים לב
שהשתמשה המשרתת במזלג שהניחה האשה בבשר הצלי ושמצאה עליו אח"כ חטה.
האשה ראתה את החטה על הבשר כשחזרה מן החנות לפיכך נוכל לומר כמו שאומר
הרמ"א בסי' תס"ז ס' י"ב וז"ל ואמרינן כאן נמצאת כאן היתה וכמו שפי' המ"א
ס"ק ט"ז דאמרינן עתה נפלה ע"כ ולכן אין חשש על המזלג וג"ל להתיר את
הפשטידא ע"י כל הנימוקים האלה.
ב. החטה על הבשר והיוצא ממנה על הכלים.
פרק כל שעה מ' ע"א ת"ר אין לותחין שעורים בפסח ואם לתת נתבקעו אסורות
לא נתבקעו מותרות,ר'יוסי אומר שורן בחומץ וחומץ צומתן אמר שמואל אין
הלכה כר',אמר רב חיסדא אמר מר עוקבא לא נתבקעו ממש אלא כל שאילו מניחן
על פי חבית והן נתבקעות מאליהן ושמואל אמר נתבקעו ממש ע"כ.ואחר כך וז"ל
בעל נפש אפילו חטין דשרירי לא ילתות ופרש"י אפילו חטין שהן קשים משעורים
ואין ממהרין להחמיץ ע"כ.
והרי"ף כתב יש פוסקים כשמואל נתבקעו ממש ויש פוסקים כמר עוקבא והוא פסק
כמר עוקבא לחומרא,כמו שכ'הטור סי' תס"ז וה"מ למיכלינהו בעיניהו אבל אם
נמצאו בתבשיל ולא נתבקעו ממש כיון דאיסור משהו מדרבנן אינן אוסרות התבשיל
אא"כ נתבקעו ממש ע"כ.
והרמב"ם פ"ה הל' זו"ח מהלכ'חו"מ כותב וז"ל החטים מותר לבלול אותם במים
כדי להתיר סובן וטוחנין אותן מיד כדרך שטוחנין הסלת וכבר נהגו כל ישראל
בשנער ובארץ הצבי ובספרד ובערי המערב שלא יבללו החטים במים גזירה שמא
ישהו ויחמיצו.תבשיל שנתבשל ונמצאו בו שעורים או חטים אם נתבקעו הרי כל
התבשיל אסור שהרי נתערב בו החמץ ואם לא נתבקעו מוציאין אותן ושורפן
ואוכלין שאר התבשיל שאין הדגן שנבלל ולא נתבקע חמץ גמור של תורה ואינו
אלא מדברי סופרים ע"כ וכ' ב"י שהר"ן נראה מדבריו שמפרש דברי הרי"ף
כפשטן דאיסור משהו דקאמר דהוא מדרבנן היינו לומר דאיסור תערובת במשהו
הוי מדרבנן שכ'על דברי הרי"ף דאע"ג דעיקר איסורא מדאוריתא הוא,כיון
דשיעורא מדרבנן דהא מדאוריתא לא אסור במשהו תלינן לקולא ע"כ.ועוד מביא
דעת המרדכי שיש שרוצה להחמיר לאסור תבשיל זה מפני שיש לו מתירין וכן כ'
בספר המצות דיש להחמיר ומפני המנהג אני אוסר מספק והמקיל משום שמחת
יו"ט לא הפסיד עכ"ד.כ' הכל בו בשם הראב"ד דדוקא אם לא משתכחי בהאי
בישולא אלא תרי שערי הוא דלא אסרינן אלא בנתבקעו ממש אבל תלתא וודאי
חזקה היא דאיכא טובא ושמא נתבקעו ע"כ ועל הדברים הראשונים של המרדכי
כתב ד"מ וז"ל והמנהג לאסור אם נמצא בתבשיל ע"כ ועל דברי הכלבו בשם
הראב"ד כותב ש"מ דכה"ג אפילו במקום שנהגו להקל אסור.ועוד בטור וז"ל
ואם נמצא חטה בעיסה או במצה אפויה כתב א"א ז"ל שמותר אפילו היא בקועה

שאפילו נתבקעה אינו חמץ גמור אלא קרוב להחמץ מדאמר ר"י שורן בחומץ וחומץ צומתן ודבר ידוע שחטה קשה ואינה ממהרת להחמיץ כמו העיסה עכ"ל.וב"י מביא תשובת הרשב"א וז"ל שאלת חטה מבוקעת שנמצאת בפסח בתוך הלחם או מעל לחם חמץ תשובה דבר ברור הוא שאילו נגע פת חמץ אפילו חמה בפת מצה חמה שאינו אוסר אלא מקום מגעו כאותה דפ' דם חטאת צ"ז ע"א וכן בכל איסור שאינו מפעפע אינו נכנס לפנים אלא כדי קליפה ואעפ"י שאיסורו של חמץ במשהו לפנים מקליפה אין כאן חמץ כלל ואפילו משהו עכ"ל.

ועל המימרא שורן בחומץ וחומץ צומתן אומר הפרישה פי'דמוכח מדמועיל שריית חטה שנתבקע בחומץ ש"מ דלאו חמץ הוא.

ועוד בטור ראיתי קצת גדולים שאסרו אותה מצה ויש אחרים שאסרו כל המצות ולא נהירא לי שאפילו היתה חמץ למה תיאסר כל המצה והא דאמרינן חמץ במשהו היינו דוקא ע"י בישול שמתפשט החמץ בכל הקדרה אבל אם כזית חלב נפל על חררה אחת דבר ידוע שאין איסור החלב מפעפע בכל החררה דאפילו הכי לא הוי כבישול להתפשט הטעם בכל החררה אלא אוסר כדי קליפה או כדי נטילה וכש"כ חטה אחת שאין כח בפליטה להתפשט בכל החררה וכן כ' ה"ר אליעזר ממי"ץ שאם נמצאת חטה על בשר מליח או צלי או על מצה רותחת חותך מקום פעפועו לפי אומד הדעת ועוד כ' הטור חטה שנמצאת בתרנגולת מלוחה ונמלחו עמה אחרות שאותה שנמצאת עליה אסורה כי נתרככה החטה וחמץ בפסח במשהו והשאר מותרות וה"ה אם צלו התרנגולת בשפוד ונמצאת חטה על אחת מהן אותה אסורה והשאר מותרות וכתב א"א הרא"ש ז"ל אין דבריו נראין במה שאסר כל התרנגולת המלוחה שנמצאת בה החטה אלא כאשר כתב הר"א אליעזר ממיץ שנוטל מקום פעפועו עכ"ד וב"י מביא שכל זה מפסקי הרא"ש פרק כ"ש ובהג"מ בפ"א כתב בשם סמ"ק כדברי הרא"ש.

ובנ"ד יכולה האשה להסיר את החטה מעל הבשר ומזה נראה שלא נחפשטה בחוך החבשיל ויכולים לומר עכשיו נפלה על הבשר ואין מחזיקים איסור ממקום למקום ונ"ל שהחטה לא היתה בקועה אלא כברייתה שאם לא היה כן בוודאי היתה האשה אומרת ככה שנשתנה מראית החטה,עיין ח"י ס"ק כ"ו שמביא את הב"ח שכ' דעל כל פנים נתרככה החטה בעינן דאם לא כן אין לאסור כלל ע"כ והיא מדברת על חטה בלי הוספה וזו היא חטה כברייתה.

ואם באמת לא נתבקעה החטה יש לנו נגד הרמב"ם המתיר דעתו של הרמ"א שכתב אחר המלים של המחבר "ואם לא נתבקעו ממש התבשיל מותר" וז"ל ואין המנהג כן אלא אוסרים הכל במשהו אפילו לא נתבקעו.

וכתב בעל ערוך השולחן וטעם המנהג נתיסד ע"פ שני טעמים שכ' המרדכי בפ' כ"ש האחד מפני דבר שיש לו מתירין.והמרדכי עצמו דחה טעם זה דלא שייך דשיל"מ כשהמאכל מתקלקל ועוד הוא יחזור לאיסורו לשנה הבאה וכש"כ בדבר שאינו אלא טעם בעלמא.והשנית מטעם שאין אנו בקיאין מה נקרא ראויה להתבקע וכ' על זה והמיקל משום שמחת יו"ט לא הפסיד ע"כ.

ועל כל זה נ"ל לפסוק את השאלה להלכה.

אם לא נתבקעה החטה יכולים לסמוך על הרמב"ם ועל בעל הש"ע המתירים אבל צריך לקלוף או ליטול מקום מגעו.

ואם נתבקעה יש לסמוך על הרא"ש ועל הר"א ממי"ץ שהבאתי למעלה לחתוך מקום פיזפועו.

ואם שואלים והלא הקדרה שבה הבשר עומדת על האש והלא תבא החטה לידי חימוץ בעת שמונחת על הבשר ? עיין עה"ש בחגה בס' כ"ג וז"ל ולענ"ד נראה דבקדרה בעת הבישול ואפילו אחר הבישול בעת גודל החום אינו נייח כיון שהוא רותח ונ"ל שהצדק אתו ובפרט כשאנחנו רואים מדבריו המחמירים של הרמ"א שכל זה ע"פ מנהג הוא ואין לשכוח שהיום הוא ערב שבת ושיש בו דין שעת הדחק והפסד מרובה.

ומשום כך נלענ"ד שאין שום חשש על הכלים וכמו שבדעתי לעשות בכל דבר קשה אשר יכיאו אלי אעשה ג"כ בענין כזה למעשה לשאול את פי הגדולים וה' יאר את עיני בתורתו.

ב"ה,ל"ג בעומר תשי"ט. לוי בן א"א יוסף אהרן ז"ל פורסט.